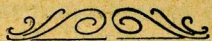

В О П Р О С Ъ

о б ъ

ЕДИНСТВѢ РУССКАГО ЯЗЫКА

передъ австрійскимъ военнымъ
судомъ въ Вѣнѣ въ 1915 году.

Научныя показанія проф. д-ра В. Вондрака
о сущности и роли русскаго литературнаго языка
по отношенію къ его нарѣчіямъ
съ вводной замѣткой автора
и съ предисловіемъ и примѣчаніями
проф. д-ра Ю. А. Яворскаго.

ЛЬВОВЪ, 1924.
ИЗДАТЕЛЬСТВО „ЖИВОЕ СЛОВО“.
ТИПОГРАФІЯ СТАВРОПИГІЙСКАГО ИНСТИТУТА
подъ управленіемъ А. И. Яськова.

64

Предисловіе.

Общерусская національная идея и ея естественный внѣшній символъ и выразитель — литературный русскій языкъ — подвергались издавна и планомѣрно среди русскаго населенія Прикарпатя всевозможнымъ преслѣдованіямъ и гоненіямъ со стороны бывшихъ австро-венгерскихъ властей, причѣмъ происходило это, конечно, не вслѣдствіе какихъ-нибудь внутреннихъ предосудительныхъ или вредныхъ ихъ свойствъ или тенденцій вообще, а просто и исключительно только благодаря тому, что тутъ-же рядомъ, въ качествѣ властно и неизбывно притягивающаго національнаго центра, существовала могучая, единокровная этому населенію — Россія, по отношенію къ которой разрушенная нынѣ габсбургская тюрьма народовъ всегда испытывала поэтому непримиримую, ревнивую вражду и слѣпой и неистовый страхъ. Помимо постоянныхъ и систематическихъ частныхъ преслѣдованій русской рѣчи, печати, культуры и даже самой мысли по себѣ, достаточно припомнить въ этомъ отношеніи хотя-бы только такіе болѣе выдающіеся и яркіе случаи общихъ судебно-политическихъ репрессій, какъ, напримѣръ, извѣстные процессы Ольги Грабаръ и тов. 1882 г., братьевъ Геровскихъ 1899 г., или, наконецъ, уже непосредственно наканунѣ войны, С. Ю. Бендасюка и тов. 1914 г., на которыхъ въ качествѣ главнаго подсудимаго привлекался именно общерусскій національный принципъ и литературный русскій языкъ, — чтобы составить себѣ объ этомъ уродливомъ и недѣльномъ извращеніи австро-венгерской государственной мысли надлежащее понятіе вообще.*)

Но если все-таки въ нормальныхъ и болѣе или менѣе сдержанныхъ условіяхъ мирнаго, конституціоннаго режима это изувѣрское извращеніе и оставалось еще съ грѣхомъ

*) Объ указанныхъ культурно-политическихъ процессахъ см.: Стенографическій отчетъ изъ судебной разсправы по дѣлу Ольги Грабаръ и тов., Львовъ, 1882; Стеногр. отчетъ изъ разбирательства кассационнаго суда въ Вѣнѣ (по тому-же дѣлу), Львовъ, 1883; П. А. Кулаковскій: Русскій языкъ и литература предъ судомъ въ Австро-Венгрии, Вильна, 1900; П. Е. Казанскій: Русскій языкъ въ Австро-Венгрии, Одесса, 1912; Судебный отчетъ по дѣлу С. Ю. Бендасюка и тов. — въ газ. „Прикарпатская Гусь“ за 1914 г. и др.

ÚVODEM.

V této politické při, vedené řízným vojenským soudem, obráží se zřejmě to, co můžeme i jinde pozorovati v životě národů. Příslušníci nějakého jazyka neb nářečí, kterého se ještě neužívá též jako spisovného jazyka, uznají za dobré, — vychází myšlenka ta ovšem ze středu jejich inteligentů — povýšiti své vlastní nářečí na spisovný jazyk. Může se to všelijak odůvodňovati a mohou býti zajisté i velmi závažné příčiny pro to, kterých nelze jen tak lehce vyvrátiti. A přece jest to krok, který by měli právě inteligenti, o to se zasahující, s největší opatrností všestranně uvážiti.

Míti již spisovný jazyk, který není docela cizí vlastnímu nářečí, tak že se mu může ve školách snadno přiučiti, který má svou tradici a svou literaturu, jest ohromnou výhodou a neocenitelným pokladem, neboť všecko to, co bylo psáno jazykem tím, je zároveň též majetkem všech, kteří jazyk ten mají za spisovný. A vzdáti se takového pokladu — může si jen tak lehce někdo vzíti na svědomí? A je si též každý, kdo je pro zavedení nového spisovného jazyka, vědom všech potíží, s kterými je vytvoření nového spisovného jazyka spojeno? Co se promrhá práce ku př. jen při tvoření nových vědeckých terminů, neboť ty musí býti též z brusu nové, a uchovej bůh, aby snad připomínaly někde dosavadní spisovný jazyk, proti němuž se vytvoří, většinou uměle, jakási animosita a nechut'. Nový spisovný jazyk je konečně jakž takž vytvořen, ale národ je ochuzen. Národ ve své ješitnosti je hrdý na svůj nový majetek, ale nepomýšlí na to, co ztratil, že si naválel nerozvázně kamení na cestu, která ho dříve vedla snadno k starým neocenitelným pokladům.

Ohromnou cenu nějakého všeobecného jazyka, nad nářečími třeba dost početnými stojícího, vidíme právě u německého národa. Co je tu protiv mezi severem a jihem, východem a západem, co do náboženství, povahy, tradic atd., a přece všechny tyto heterogenní částky, jinak divergující, drží mocně pohromadě jednotný spisovný jazyk, kterému se naučili ve školách, — a spisovnému jazyku musí se všude učit ve školách. Lidé, ovládající jen své nářečí, — kdyby bylo ještě takových negramotníků v Německu, — by mu ani nerozuměli. A kdyby zde přece nastala nějaká roztržka, byla by jen pomíjejícího rázu, trhlinu by zas brzy sklížil mocný spisovný jazyk. Jaká to kouzelná moc spisovného jazyka s bohatými tradicemi a velkou, světovou literaturou! Hic disce!

V Brně, dne 15 listopadu 1923 r.

Václav Vondrák.

Извлечение изъ стенографического протокола засѣданія военнаго дивизионнаго суда ландверы въ Вѣнѣ по дѣлу д-ра Д. А. Маркова и тов. отъ 7 іюля 1915 г. (т. VI. стр. 1420—1463).

Verhandlungsleiter dr. Peutelschmidt: Der Gegenstand, um den es sich hier handelt, ist im wesentlichen folgender: das Verhältnis festzustellen, eventuell auch einen kurzen geschichtlichen Überblick zu geben über die Entstehung des Russischen im allgemeinen, über seine Spaltung in verschiedene Idiome und über das dermalige Verhältnis zwischen Gross- und Kleinrussisch und der in Galizien speziell von den Ruthenen gesprochenen Sprache. Ich bitte sich darüber zu äussern.

Sachverständiger dr. Vondrák: Es ist dies eine Frage, die namentlich in letzter Zeit in der Wissenschaft vielfach ventilirt wird. Es wird die Frage an der Hand einer Karte leichter darzustellen sein. Es genügt hier die Sprachgebiete vorzuzeigen. Was grün eingezeichnet ist, ist das russische Sprachgebiet im allgemeinen. Ein Teil ist mit senkrechten grünen Linien schraffirt, der andere mit horizontalen. Jener Teil, der mit senkrechten Linien schraffirt ist, stellt das kleinrussische, ruthenische oder südrussische Sprachgebiet vor. Es handelt sich darum, ob dieses Gebiet ursprünglich eine Einheit gebildet hat, ob hier eine Sprache gesprochen wurde, die identisch war?

Da gehen die Ansichten auseinander. Die Mehrzahl der Slavisten behauptet, dass es hier wirklich eine einheitliche Sprache gegeben habe, und sie führen eine ganze Reihe von Merkmalen an, die das wirklich beweisen.¹⁾ Da ist besonders die sogenannte tert- und tort- Gruppe anzuführen. Das ist ein Schema: das r kann durch l und das t durch jeden Konsonanten, nur nicht durch j ersetzt werden. Wenn diese Gruppe im Ostslavischen auftaucht, ist eine Veränderung vor sich gegangen, die auf diesem ganzen Gebiete einheitlich ist und die nur auf diesem Gebiete und sonst nirgends vorkommt. Zum Beispiel: Pr z e m y s l heisst im Russischen P e r e m y š l. Das charakteristische ist, dass der Vokal vor der Liquida bleibt; er wird nicht geändert. Nebstbei entwickelt sich nach der Liquida ein zweiter analoger Vokal, der eben vorherging, so dass wir zwei Vokale bekommen: P e r e m y š l. Auch in an-